

ПРЕЗИДІЯ ВИЩОГО ГОСПОДАРЬСЬКОГО СУДУ УКРАЇНИ

РЕКОМЕНДАЦІЇ

28.12.2007 N 04-5/14

Господарські суди України

**Про практику застосування законодавства
у розгляді справ, що виникають
з корпоративних відносин**

{ Із змінами, внесеними згідно з Рекомендаціями Вищого господарського суду N 04-06/83 ([v6 83600-09](#)) від 18.06.2009 N 04-06/190 ([v 190600-09](#)) від 28.12.2009 }

З метою однакового і правильного застосування норм матеріального і процесуального права у розгляді справ, що виникають з корпоративних відносин, президія Вищого господарського суду України вважає за необхідне дати такі рекомендації.

1. Підвідомчість і підсудність справ

У вирішенні питання про те, чи є спір таким, що виник з корпоративних правовідносин, та чи підлягає він вирішенню господарським судом, слід виходити з вимог пункту 4 частини першої статті 12 Господарського процесуального кодексу України ([1798-12](#)) (далі - ГПК).

1.1. Пункт 4 частини першої статті 12 ГПК ([1798-12](#)) передбачає такий склад сторін корпоративного спору: 1) учасник (акціонер, засновник) господарського товариства, в тому числі такий, що вибув, та товариство або 2) учасники (акціонери, засновники) господарського товариства у спорі між ними, пов'язаному із створенням, діяльністю, управлінням та припиненням цього товариства.

До виключної компетенції господарських судів відносяться справи у спорах між учасниками (акціонерами, засновниками) господарського товариства та господарським товариством, пов'язані з реалізацією та захистом корпоративних прав.

У вирішенні питання про належність спору до корпоративного господарські суди повинні враховувати, що частиною другою статті 194 Цивільного кодексу України ([435-15](#)) (далі - ЦК України) визначено таке: до особи, яка набула право власності на цінний папір, переходять у сукупності усі права, що ним посвідчуються. Внесення змін до реєстру власників іменних цінних паперів визначено у абзаці третьої частини першої статті 5 Закону України "Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні" ([710/97-ВР](#)) визначено як умову реалізації прав, посвідчених акціями, а не як момент набуття корпоративних прав. Отже, особа вважається акціонером та відповідно суб'єктом корпоративних прав з моменту набуття права власності на акції.

1.2. До корпоративних спорів належать також спори за позовами учасників (акціонерів) господарських товариств про визнання недійсними правочинів, укладених товариством, якщо позивач обґрунтовує позовні

вимоги порушенням його корпоративних прав або інтересів.

1.3. Оскільки пунктом 4 частини першої статті 12 ГПК ([1798-12](#)) передбачено, що стороною корпоративного спору може бути також учасник, що вибув з товариства, спори про визнання недійсними рішень про виключення учасника з товариства, а також спори, пов'язані з визначенням та стягненням вартості частки майна товариства, належної до сплати учаснику, який вийшов (вибув) з товариства, належать до корпоративних і підлягають розгляду виключно господарськими судами.

1.4. Як впливає зі змісту пункту 1 частини четвертої статті 12 ГПК ([1798-12](#)), до корпоративних спорів належать спори між учасниками (акціонерами) господарського товариства з приводу створення, припинення товариства та управління його діяльністю. Оскільки установчі документи господарського товариства затверджуються під час створення товариства, подаються для державної реєстрації товариства та в подальшому регулюють відносини з приводу управління господарським товариством, спори за позовами учасників товариства про визнання недійсними установчих документів товариства або їх частини, змін до них належать до корпоративних і вирішуються господарськими судами за місцезнаходженням відповідних господарських товариств.

Спори про ліквідацію чи скасування державної реєстрації господарських товариств за позовами акціонерів або учасників до товариств є корпоративними спорами як такі, що виникають між учасниками господарського товариства та господарським товариством з приводу припинення останнього. { Пункт 1.4 доповнено абзацом другим згідно з Рекомендаціями Вищого господарського суду N 04-06/83 ([v6 83600-09](#)) від 18.06.2009 }

1.5. Спори за позовами осіб, що не є учасниками (акціонерами) господарського товариства, до господарського товариства за своїм суб'єктним складом не належать до корпоративних. Зокрема, це стосується спорів:

про визнання недійсними рішень органів управління господарських товариств за позовами кредиторів, заставодержателів, орендарів майна або інших осіб, що не є учасниками (акціонерами) відповідних товариств;

про визнання недійсними установчих документів суб'єктів господарювання, їх частини або змін до них за позовами органів державних реєстраторів державної податкової служби, або інших органів, що контролюють діяльність товариства;

Справи з відповідних спорів залежно від складу сторін розглядаються господарськими або загальними судами.

1.6. У визначенні підвідомчості спорів, що виникають з приводу створення, припинення, управління діяльністю інвестиційних фондів, господарським судам необхідно враховувати вид інвестиційного фонду та його організаційно-правову форму. Згідно із Законом України "Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)" ([2299-14](#)) корпоративні інвестиційні фонди створюються в організаційно-правовій формі акціонерного товариства. Тому спори, що виникають з корпоративних відносин у корпоративних інвестиційних фондах, є корпоративними у розумінні пункту 4 частини першої статті 12 ГПК ([1798-12](#)) і незалежно від складу сторін спору підлягають вирішенню господарським судом за місцезнаходженням корпоративного інвестиційного фонду.

Оскільки діяльність, пов'язана з управлінням активами корпоративних інвестиційних фондів, провадиться компаніями з

управління активами на підставі договору, укладеного з корпоративним фондом, спори, що виникають з такої діяльності, є договірними і не належать до корпоративних. Сторонами такого договору є юридичні особи: отже, виходячи з приписів статті 1 та пункту 1 частини першої статті 12 ГПК ([1798-12](#)), спори між ними, пов'язані з укладенням, зміною, розірванням, виконанням або визнанням недійсним договору про управління активами корпоративного інвестиційного фонду, підлягають вирішенню у господарських судах. Підсудність таких спорів визначається за правилами статті 15 ГПК.

1.7. У вирішенні питання про підвідомчість спорів щодо внесення або визнання недійсними змін до реєстрів власників іменних цінних паперів, укладення, зміни, розірвання або визнання недійсними договорів на ведення реєстрів власників іменних цінних паперів за позовами акціонерів господарським судам необхідно враховувати, що відносини з обліку прав власності на цінні папери є такими, що пов'язані з реалізацією корпоративних прав. Відповідно до абзацу третього частини першої статті 5 Закону України "Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні" ([710/97-ВР](#)) права на участь в управлінні, одержання доходу тощо, які випливають з іменних цінних паперів (тобто посвідчуються цінними паперами), можуть бути реалізовані з моменту внесення змін до реєстру власників іменних цінних паперів. Обов'язок із забезпечення належного обліку власників іменних цінних паперів покладається на емітента. У частині першій статті 9 Закону України "Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні" визначено, що емітент шляхом укладення відповідного договору зобов'язаний доручити реєстратору ведення реєстру власників іменних цінних паперів, якщо кількість власників іменних цінних паперів емітента перевищує кількість, визначену Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку як максимальну для організації самостійного ведення реєстру емітентом. Таким чином, шляхом укладення договору на ведення реєстру власників іменних цінних паперів емітент доручає реєстратору виконувати його обов'язки перед власниками цінних паперів. Відповідальність за належну організацію обліку власників іменних цінних паперів законодавство покладає на емітента: відповідно до абзацу другого частини першої статті 9 Закону України "Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні" доручення емітентом реєстратору вести реєстр власників іменних цінних паперів не знімає з емітента відповідальності за виконання зобов'язань, що випливають з угод щодо цінних паперів.

Таким чином, судам слід виходити з того, що спори за позовами акціонерів до реєстраторів, пов'язані з внесенням змін до реєстрів власників іменних цінних паперів, укладенням, зміною, розірванням, визнанням недійсними договорів на ведення реєстру власників іменних цінних паперів, безпосередньо стосуються прав і обов'язків акціонерного товариства. Тому акціонерне товариство є учасником названих спорів. Враховуючи наведене, а також і те, що підстави таких позовів пов'язані з реалізацією акціонерами їх корпоративних прав та інтересів, зазначені спори є корпоративними і підлягають розгляду в господарських судах.

Судам необхідно в усіх випадках вирішувати питання про залучення акціонерного товариства до участі у відповідних справах як відповідача або третьої особи залежно від змісту позовних вимог.

1.8. Спори між акціонерним товариством та реєстратором, пов'язані з укладенням, зміною, розірванням, виконанням або визнанням недійсними договорів на ведення реєстру власників іменних цінних паперів, а також

спори між акціонерним товариством та депозитарієм, пов'язані з укладенням, зміною, розірванням, виконанням або визнанням недійсними договорів на обслуговування емісії цінних паперів, до корпоративних спорів не належать.

Спори між акціонерами та зберігачами, пов'язані з укладенням, зміною, розірванням, виконанням або визнанням недійсними договорів про відкриття рахунку у цінних паперах, зазначених у статті 7 Закону України "Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні" ([710/97-ВР](#)), не належать до корпоративних і залежно від суб'єктного складу сторін підлягають вирішенню загальними або господарськими судами.

1.9. У тих випадках, коли позивач пред'являє до суб'єкта владних повноважень вимоги, що є похідними від інших вимог у корпоративному спорі, справа підлягає розгляду в господарському суді. Такими, зокрема, є вимоги про скасування державної реєстрації змін до установчих документів у справах про визнання недійсними рішень загальних зборів про внесення змін до установчих документів, вимоги про скасування реєстрації випуску акцій у справах про визнання недійсними рішень загальних зборів про збільшення статутного капіталу акціонерного товариства та інші.

1.10. Пункт 4 частини першої статті 12 ГПК ([1798-12](#)) не відносить до складу сторін корпоративного спору осіб, які мають право на набуття корпоративних прав шляхом вступу до господарського товариства або придбання акцій. Тому господарським судам слід виходити з того, що справи у спорах, пов'язаних із розподілом майна подружжя, вступом до господарських товариств спадкоємців, правонаступників, осіб, яким було відчужено частку у статутному капіталі господарських товариств тощо розглядаються залежно від суб'єктного складу сторін спору загальними або господарськими судами.

1.11. У визначенні підвідомчості справ зі спорів, пов'язаних з обігом акцій, господарським судам необхідно розрізняти правовідносини щодо акцій як речей та правовідносини з приводу реалізації корпоративних прав, посвідчених акціями. Хоча змістом акцій є посвідчені ними корпоративні права, однак відповідно до статті 177 ЦК України ([435-15](#)), цінні папери (в тому числі акції) є речами. Корпоративними є відносини, пов'язані з реалізацією корпоративних прав, посвідчених акціями. Відносини, пов'язані з обігом акцій, до корпоративних не належать.

З урахуванням наведеного, спори про визнання права власності на акції, укладення, розірвання, зміну, виконання а також визнання недійсними договорів купівлі-продажу акцій та спори щодо інших правочинів з акціями, крім спорів, пов'язаних з порушенням переважного права на придбання акцій, не є такими, що виникають з корпоративних відносин і залежно від суб'єктного складу сторін підлягають розгляду господарськими або загальними судами.

1.12. Для розмежування трудових та корпоративних спорів у справах, пов'язаних з рішеннями про обрання або звільнення, відкликання керівників та інших посадових осіб товариства, господарським судам слід враховувати підстави подання позову. Трудовим є спір, пов'язаний із застосуванням норм Кодексу законів про працю України та з порушенням права позивача на працю, підставою ж виникнення корпоративного спору є порушення або оспорювання корпоративних прав учасників (акціонерів) господарських товариств, норм ЦК України ([435-15](#)), Господарського кодексу України ([436-15](#))

(далі - ГК України), Закону України "Про господарські товариства" ([1576-12](#)), вимог установчих документів господарських товариств.

Недотримання вимог законодавства та установчих документів під час скликання та проведення загальних зборів господарського товариства є порушенням прав учасників (акціонерів) на управління товариством, а не трудових прав керівника (інших посадових осіб) товариства. Відповідно з позовом про визнання недійсними рішень загальних зборів з цих підстав вправі звертатися учасники (акціонери) господарського товариства. Тому спори про визнання недійсними рішень загальних зборів з підстав порушення порядку їх скликанням та проведення, в тому числі рішень про обрання, звільнення, відкликання тощо керівників та інших посадових осіб господарських товариств, належать до корпоративних спорів і підлягають вирішенню господарськими судами за місцезнаходження господарського товариства.

У випадку коли в позовній заяві об'єднано вимоги про визнання недійсним рішення загальних зборів про обрання, звільнення, відкликання, поновлення на посаді тощо керівників чи інших посадових осіб товариства з підстав порушення норм ЦК України ([435-15](#)), ГК України ([436-15](#)), Закону України "Про господарські товариства" ([1576-12](#)), інших норм цивільного та господарського законодавства, статуту товариства з вимогами скасувати наказ про призначення (звільнення, відкликання) керівника чи іншої посадової особи або розірвати трудовий контракт, укладений з керівником чи іншими посадовими особами товариства, господарський суд повинен на підставі пункту 1 частини першої статті 80 ГПК ([1798-12](#)) припинити провадження в частині вимог, які стосуються відповідного наказу або трудового контракту.

2. Спори, пов'язані з реалізацією і захистом корпоративних прав

2.1. Господарським судам у вирішенні спорів між акціонерами та акціонерним товариством необхідно враховувати, що відповідно до частини четвертої статті 5 Закону України "Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні" ([710/97-ВР](#)) підтвердження права власності на цінні папери у документарній формі є сертифікат, а на цінні папери, випущені у бездокументарній формі, або знеруховлені (тобто переведені з документарної форми у бездокументарну), - виписка з рахунку у цінних паперах.

Сертифікати цінних паперів оформлюються на бланках суворої звітності. Відповідно до пунктів 14-17 Положення про порядок ведення реєстрів власників іменних цінних паперів, затвердженого рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 17.10.2006 N 1000 ([z0049-07](#)) (далі - Положення про порядок ведення реєстрів власників іменних цінних паперів), під час внесення до системи реєстру записів про перехід права власності на іменні цінні папери за наслідками цивільно-правових угод сертифікат цінних паперів на ім'я попереднього власника подається реєстратору і погашається.

Господарським судам необхідно мати на увазі, що виписка з реєстру власників іменних цінних паперів не є документом, який посвідчує право власності на акції. Пунктом 24 розділу VII Положення про порядок ведення реєстру власників іменних цінних паперів ([z0049-07](#)) передбачено надання виписок з реєстру власників іменних цінних паперів на запит зареєстрованих осіб. Водночас назване Положення не містить обмежень щодо підстав та кількості таких запитів та не передбачає механізмів вилучення і погашення виданих виписок при реєстрації переходу права власності на цінні папери. У зв'язку з цим після

відчуження акцій у особи можуть зберігатися видані їй раніше виписки з реєстру власників іменних цінних паперів. Виписка з реєстру власників іменних цінних паперів про стан особового рахунку посвідчує факт реєстрації особи у системі реєстру та належності їй певної кількості акцій лише на дату видачі виписки, а не на дату звернення до суду.

Судам слід враховувати також, що сертифікат цінних паперів є доказом права власності на цінні папери за умови його дійсності. Положенням про порядок ведення реєстру власників іменних цінних паперів ([z0049-07](#)) передбачено недійсність сертифікату цінних паперів, раніше оформленого на ім'я власника цінних паперів, якого за рішенням (вироком) суду позбавлено права власності на цінні папери. Сертифікат, не наданий реєстроутримувачу разом з документом, що підтверджує рішення (вироку) суду, вважається недійсним, про що реєстроутримувачем здійснюється відповідний запис у журналі обліку сертифікатів іменних цінних паперів та повідомляється особа, на ім'я якої він був оформлений, і Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку.

З метою визначення дійсності сертифікату акцій, оформленого на ім'я фізичної особи, господарські суди на підставі пункту 24 розділу VII Положення про порядок ведення реєстру власників іменних цінних паперів ([z0049-07](#)) повинні витребувати у реєстратора виписку з реєстру власників іменних цінних паперів про стан особового рахунку позивача - власника іменних акцій на час вирішення спору у господарському суді, на час порушення прав позивача, внаслідок яких виник спір.

2.2. Відповідно до статті 1 ГПК ([1798-12](#)) підприємства, установи, організації, інші юридичні особи (у тому числі іноземні), громадяни, які здійснюють підприємницьку діяльність без створення юридичної особи і в установленому порядку набули статус суб'єкта підприємницької діяльності мають право звертатися до господарського суду захистом своїх порушених або оспорюваних прав і охоронюваних законом інтересів. Виходячи з цього, господарським судам у вирішенні спорів, що виникають з корпоративних відносин, слід з'ясовувати чи були порушені корпоративні права позивача внаслідок недотримання товариством норм законодавства або вимог установчих документів.

2.2.1. Законодавством не передбачено право акціонера звертатись до суду за захистом прав акціонерного товариства, крім випадків, коли він уповноважений на це відповідним акціонерним товариством, або якщо таке право надається йому статутом акціонерного товариства.

У Рішенні Конституційного Суду України N 18-рп/2004 від ([v018p710-04](#)) 1 грудня 2004 року у справі N 1-10/2004 щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України ([1618-15](#)) (справа про охоронюваний законом інтерес) зазначено, що "акціонер може захищати свої безпосередні права чи охоронювані законом інтереси шляхом звернення до суду у випадку їх порушення, оспорювання чи невизнання самим акціонерним товариством, учасником якого він є, органами чи іншими акціонерами цього товариства. Порядок судового захисту порушених будь-ким, у тому числі третіми особами, прав чи охоронюваних законом інтересів акціонерного товариства, які не можуть вважатися тотожними простій сукупності індивідуальних охоронюваних законом інтересів його акціонерів, визначається законом".

Отже, суди у вирішенні спорів за позовами акціонерів про захист прав акціонерного товариства, в тому числі про визнання недійсними угод, укладених товариством, повинні досліджувати, чи уповноважений акціонер на представництво інтересів акціонерного товариства.

Відсутність такого уповноваження може бути підставою для відмови у задоволенні позову.

2.2.2. У вирішенні корпоративних спорів господарським судам слід виходити з того, що особа стає носієм корпоративних прав з моменту набуття права власності на акції акціонерного товариства або вступу до інших господарських товариств. Тому рішення органів господарського товариства, прийняті до вступу позивача до складу учасників товариства або придбання ним акцій, не можуть бути визнані такими, що порушують права позивача, крім випадків, коли такими рішеннями затверджено локальні нормативні акти товариства (в тому числі внесено зміни до установчих документів). Відповідно у господарського суду відсутні підстави для визнання недійсними рішень органів господарських товариств, прийнятих до набуття позивачем корпоративних прав.

2.2.3. Недотримання вимог закону та установчих документів господарських товариств під час скликання і проведення їх загальних зборів є порушеннями права на участь у роботі цього органу. Цим правом відповідно до законодавства наділено лише учасників (акціонерів) господарських товариств. Тому недотримання вимог закону та установчих документів господарських товариств під час скликання і проведення загальних зборів не можуть визнаватися порушеннями прав тих позивачів, які не є учасниками (акціонерами) цього товариства.

2.3. Господарські суди мають враховувати, що закон виходить з презумпції легітимності рішень органів управління господарського товариства, тобто відповідні рішення вважаються такими, що відповідають законіві, якщо судом не буде встановлено інше. У разі заявлення вимог про визнання рішень загальних зборів або інших органів дійсними такі вимоги задоволенню не підлягають.

2.4. Відповідно до частини восьмої статті 41, частини першої статті 60 Закону України "Про господарські товариства" ([1576-12](#)) загальні збори учасників (акціонерів) акціонерних товариств, товариств з обмеженою або додатковою відповідальністю є правомочними, якщо на них присутні учасники (акціонери) або представники учасників (акціонерів), що володіють у сукупності більш як 60 відсотками голосів від загальної кількості голосів. Зазначеними нормами не передбачається можливість встановлення у статутах цих товариств іншого кворуму. Тому у вирішенні питання про правомочність загальних зборів учасників (акціонерів) господарських товариств господарським судам слід виходити з того, що незалежно від положень статуту товариства щодо кворуму загальних зборів вони є правомочними, якщо на них зареєструвалися учасники, які володіють у сукупності більш як 60 відсотками голосів від загальної кількості голосів.

2.5. Відповідно до частини першої статті 41 Закону України "Про господарські товариства" ([1576-12](#)) акціонери (їх представники), які беруть участь у загальних зборах, реєструються із зазначенням кількості голосів, яку має кожний учасник.

Реєстрація акціонерів (їх представників), які прибули для участі у загальних зборах, здійснюється згідно з реєстром акціонерів у день проведення загальних зборів реєстраційною (мандатною) комісією, призначеною виконавчим органом акціонерного товариства або акціонерами, які у сукупності володіють більше ніж 10% голосів і скликали загальні збори, або реєстратором на підставі укладеного з акціонерним товариством договору. Виходячи з цього, господарський суд може визначити правомочність загальних зборів акціонерів за даними протоколу реєстраційної (мандатної) комісії, в якому повинні бути відображені результати реєстрації акціонерів.

Судам необхідно мати на увазі, що відомості про відсутність кворуму та/або про порушення вимог законодавства під час реєстрації акціонерів, які прибули для участі у загальних зборах, можуть міститись у протоколі контролю за реєстрацією акціонерів, складеному представниками Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку або її територіальних управлінь відповідно до Положення про проведення контролю за реєстрацією акціонерів для участі у загальних зборах акціонерних товариств, затвердженого рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 23.12.1998 N 199 ([z0149-99](#)). Відповідні документи є доказами, які підлягають оцінці судом відповідно до статті 43 ГПК ([1798-12](#)).

2.6. У вирішенні питання про правомочність загальних зборів господарським судам слід враховувати, що накладення арешту на акції означає обмеження права відчужувати акції, а не обмеження прав, посвідчених акціями. Арешт акцій не позбавляє їх власника можливості реалізації посвідчених акціями корпоративних прав і не призводить до зменшення загальної кількості акцій у статутному капіталі акціонерного товариства та, відповідно, загальної кількості голосів акціонерів. Тому у визначенні правомочності загальних зборів акціонерів у господарських судах відсутні підстави для неврахування голосів акціонерів, акції яких перебувають під арештом.

Законодавство не передбачає обмеження кількості голосів учасників товариств з обмеженою або додатковою відповідальністю лише оплаченими частками у статутному капіталі товариства. Відповідно до частини четвертої статті 58 Закону України "Про господарські товариства" ([1576-12](#)) учасники товариств з обмеженою або додатковою відповідальністю мають кількість голосів, пропорційну розміру їх часток у статутному капіталі. Розмір часток кожного з учасників товариства визначається у статуті товариства. У зв'язку з цим у визначенні правомочності загальних зборів учасників та результатів голосування за прийняття рішень голоси учасників, які неповністю сплатили вартість своїх вкладів, підлягають врахуванню. { Пункт 2.6 доповнено абзацом другим згідно з Рекомендаціями Вищого господарського суду N 04-06/83 ([v6 83600-09](#)) від 18.06.2009 }

У разі смерті фізичної особи - учасника товариства з обмеженою відповідальністю розміри статутного капіталу товариства та часток його учасників не змінюються. Тому у визначенні правомочності загальних зборів учасників у суду відсутні підстави не враховувати частку померлого учасника. { Пункт 2.6 доповнено абзацом третім згідно з Рекомендаціями Вищого господарського суду N 04-06/83 ([v6 83600-09](#)) від 18.06.2009 }

2.7. Участь акціонера у загальних зборах є його правом, а не обов'язком. У законі відсутні норми, які зобов'язували б акціонерів, у тому числі власників значних пакетів акцій, брати участь у загальних зборах акціонерів. Відповідно у господарського суду, незалежно від кількості акцій, якими володіє акціонер, відсутні підстави для прийняття рішень про спонукання акціонера зареєструватися та взяти участь у загальних зборах акціонерів.

2.8. Стаття 159 ЦК України ([435-15](#)) визначає перелік повноважень, що належать до виключної компетенції загальних зборів акціонерів. Одночасно у частині другій цієї статті передбачено, що до виключної компетенції загальних зборів статутом товариства і законом може бути віднесене вирішення й інших питань. Господарським судам слід виходити з того, що коли законом, в тому числі статтею 41 Закону України "Про господарські товариства" ([1576-12](#)) та частиною другою

статті 9 Закону України "Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні" ([710/97-ВР](#)), передбачено прийняття рішення з того чи іншого питання виключно загальними зборами, ці повноваження не можуть відповідно до статуту акціонерного товариства бути надані або делеговані іншим органам товариства.

Господарські суди також не вправі приймати рішення з питань, віднесених до виключної компетенції загальних зборів, у тому числі про внесення змін до установчих документів господарських товариств, включення особи до складу наглядової ради товариства тощо.

2.9. Відповідно до частини першої статті 156 та пункту 1 частини другої статті 159 ЦК України ([435-15](#)) повноваження щодо внесення змін до статуту акціонерного товариства, у тому числі зміна розміру його статутного капіталу, належить до виключної компетенції загальних зборів акціонерів. Тому після набрання чинності ЦК України положення частини четвертої статті 38 Закону України "Про господарські товариства" ([1576-12](#)) щодо можливості приймати рішення про додатковий випуск акцій не більш як на 1/3 розміру статутного капіталу виконавчим органом не повинні застосовуватись. Відтак у вирішенні спорів щодо правомірності прийняття таких рішень виконавчими органами на підставі статуту акціонерного товариства господарським судам слід виходити з того, що з 1 січня 2004 року у відповідній частині статуту акціонерних товариств суперечать ЦК України, а тому у вирішенні спорів не повинні братися до уваги.

2.10. ЦК України ([435-15](#)) змінено коло питань, рішення з яких приймаються кваліфікованою більшістю голосів акціонерів. Згідно з частиною четвертою статті 159 ЦК України рішення загальних зборів акціонерів приймаються більшістю не менш як у 3/4 голосів акціонерів, які беруть участь у зборах, тільки з питань внесення змін до статуту товариства та ліквідації товариства. З інших питань рішення приймаються простою більшістю голосів акціонерів, які беруть участь у зборах.

Тому, вирішуючи спори про визнання недійсними рішень загальних зборів, господарські суди не повинні застосовувати положення пунктів "б" і "в" статті 42 Закону України "Про господарські товариства" ([1576-12](#)) як такі, що суперечать зазначеним нормам ЦК України ([435-15](#)).

2.11. Під час вирішення спорів про визнання недійсними рішень загальних зборів недійсними суду слід з'ясовувати, чи відповідає оспорюване рішення вимогам чинного законодавства та/або компетенції органу, що прийняв це рішення, чи були загальні збори правомочними, чи було дотримано визначеного законом порядку скликання і проведення загальних зборів. Зокрема, підставами недійсності рішень загальних зборів є такі:

а) рішення загальних зборів не відповідає нормам чинного законодавства;

б) рішення прийнято неправомочними загальними зборами або правомочність загальних зборів встановити неможливо;

в) рішення з питання, яке відповідно до закону вирішується більшістю у 3/4 голосів присутніх на загальних зборах акціонерів, було прийнято простою більшістю голосів;

г) рішення прийнято з питання, не включеного до порядку денного загальних зборів;

д) рішення з питань зміни розміру статутного капіталу акціонерних товариств прийнято з порушенням обов'язку з надання акціонерам у

встановленому законом порядку інформації, передбаченої статтею 40 Закону України "Про господарські товариства" ([1576-12](#)), або акціонерам було надано недостовірну чи неповну інформацію;

е) рішення прийнято загальними зборами акціонерів, під час скликання і проведення яких не було дотримано вимог законодавства або статуту акціонерного товариства, якщо це призвело до істотного порушення прав позивача;

є) відсутність протоколу загальних зборів, підписаного відповідно до частини дев'ятої статті 41 Закону України "Про господарські товариства" ([1576-12](#)) головою і секретарем зборів.

Підстави, зазначені у пунктах б) - е), пов'язані з порушенням прав акціонерів на управління акціонерним товариством. Тому в разі подання позову про визнання недійсними рішень загальних зборів з цих підстав позивачами, які не належать до числа учасників (акціонерів) відповідних господарських товариств, суд на підставі статті 1 ГПК ([1798-12](#)) повинен відмовити у задоволенні позову.

2.12. Суди повинні мати на увазі, що відсутність реєстру акціонерів під час проведення загальних зборів акціонерів робить неможливим встановлення правомочності загальних зборів і тому є підставою для визнання недійсними прийнятих цими зборами рішень незалежно від виду акціонерного товариства (відкрите чи закрите акціонерне товариство).

Разом з тим суд може відмовити в позові про визнання рішень загальних зборів акціонерів недійсними за умови наявності належних доказів участі у загальних зборах усіх акціонерів, зокрема, якщо з протоколу загальних зборів акціонерів вбачається, що у зборах брали участь акціонери, які володіють 100 відсотками голосів та підписали протокол як голова та секретар зборів.

2.13. Під час розгляду справ зі спорів про визнання недійсними рішень зборів акціонерів з підстав недотримання вимог закону чи статуту акціонерного товариства щодо повідомлення акціонерів про скликання загальних зборів господарським судам слід враховувати, що передбачений частиною першою статті 43 Закону України "Про господарські товариства" ([1576-12](#)) обов'язок опублікувати загальне повідомлення про скликання загальних зборів в одному із офіційних друкованих видань Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України чи Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку встановлений законом для інформування власників акцій, які ще не зареєстровані в системі реєстру власників іменних цінних паперів акціонерного товариства, а також тих осіб, які до проведення загальних зборів можуть придбати акції і зареєструватися у реєстрі власників іменних цінних паперів акціонерного товариства про скликання загальних зборів. Акціонери, зареєстровані у реєстрі власників іменних цінних паперів, повідомляються про скликання загальних зборів шляхом надсилання їм персональних повідомлень.

Тому публікація загального повідомлення про скликання загальних зборів не свідчить про те, що зареєстрований у реєстрі власників іменних цінних паперів акціонер був повідомлений про скликання загальних зборів, а відсутність або порушення строків публікації загального повідомлення не може вважатися порушенням порядку повідомлення тих акціонерів, щодо яких судом встановлено факт його належного персонального повідомлення про скликання цих загальних зборів.

Порядок скликання загальних зборів учасників товариств з обмеженою або додатковою відповідальністю регулюється приписами частини п'ятої статті 61 Закону України "Про господарські товариства"

([1576-12](#)) та установчими документами цих товариств. Положення статті 43 Закону України "Про господарські товариства", в тому числі щодо публікації повідомлення про скликання зборів учасників у засобах масової інформації, не поширюються на відносини, пов'язані із скликанням зборів учасників товариств з обмеженою або додатковою відповідальністю.

2.14. Якщо під час розгляду справи судом буде встановлено, що допущені акціонерним товариством порушення порядку персонального повідомлення акціонера не призвели до неможливості його участі у загальних зборах, а також у разі встановлення судом факту присутності акціонера на загальних зборах, зазначені порушення не є підставами для визнання рішень загальних зборів акціонерів недійсними.

Зокрема, якщо статутом товариства передбачено, що акціонери повідомляються персонально рекомендованим листом, то інформування акціонера шляхом надіслання йому простого листа не може бути достатньою підставою для визнання недійсними рішень загальних зборів за наявності доказів отримання акціонером відповідного повідомлення.

2.15. Якщо судом встановлено, що позивач - учасник (акціонер) господарського товариства не повідомив товариство або реєстратора про зміну свого місця проживання (місцезнаходження), посилення позивача на неповідомлення його про скликання загальних зборів не може бути підставою для визнання рішень загальних зборів недійсними.

2.16. Господарським судам у вирішенні спорів зі справ про визнання недійсними рішень загальних зборів за позовами акціонерів, яких не було повідомлено про проведення загальних зборів, необхідно давати оцінку всіх обставин справи в їх сукупності та з'ясовувати, чи порушує оспорюване рішення права та охоронювані законом інтереси позивача.

Позивачеві не може бути відмовлено у задоволенні відповідних вимог тільки з мотивів недостатності його голосів для зміни результатів голосування з прийнятих загальними зборами акціонерів рішень, оскільки вплив акціонера на прийняття загальними зборами рішень не вичерпується лише голосуванням.

2.17. З урахуванням вимог частини третьої статті 92 ЦК України ([435-15](#)) недійсність рішення загальних зборів про обрання керівника господарського товариства не є підставою для визнання недійсними правочинів, вчинених цим керівником від імені товариства.

2.18. Розглядаючи справи про визнання недійсними правочинів, вчинених керівником товариства з перевищенням повноважень, господарським судам необхідно виходити з положень частини третьої статті 92 ЦК України ([435-15](#)), якою передбачено, що у відносинах з третіми особами обмеження повноважень щодо представництва юридичної особи не має юридичної сили, крім випадків, коли юридична особа доведе, що третя особа знала чи за всіма обставинами не могла не знати про такі обмеження.

2.19. Господарським судам у вирішенні спорів про визнання недійсними рішень наглядової ради акціонерного товариства слід виходити з того, що до порядку скликання засідань наглядової ради акціонерного товариства не можуть бути застосовані за аналогією норми, які визначають порядок скликання загальних зборів, оскільки склад та функції відповідних органів є настільки різними, що це виключає можливість застосування аналогії закону.

Підставами визнання недійсними рішень наглядової ради можуть бути такі порушення порядку скликання та проведення засідання ради, які мали наслідком неправомочність засідання наглядової ради.

2.20. Господарським процесуальним законодавством не передбачено можливості звернення до господарського суду зі скаргою на дії або бездіяльність органів управління господарських товариств. Натомість особа, чиї права порушені діями або бездіяльністю органу управління господарського товариства, не позбавлена права на звернення до суду з позовом про зобов'язання господарського товариства вчинити певні дії або утриматись від вчинення певних дій.

2.21. Під час вирішення спорів, пов'язаних з реалізацією права учасників (акціонерів) господарських товариств на інформацію, господарським судам слід враховувати, що відповідно до абзацу першого частини третьої статті 5 Закону України "Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні" ([710/97-ВР](#)) права на участь в управлінні, одержання доходу та інші, які випливають з іменних цінних паперів, можуть бути реалізовані з моменту внесення змін до реєстру власників іменних цінних паперів. Відповідно право на отримання інформації про діяльність товариства може бути реалізовано акціонером лише з моменту внесення запису про особу до реєстру власників іменних цінних паперів.

Обсяг відомостей, надання яких вправі вимагати учасник (акціонер) господарського товариства, визначено статтями 10, 48 Закону України "Про господарські товариства" ([1576-12](#)). Відповідно до пункту "г" частини першої статті 10 Закону України "Про господарські товариства" на вимогу учасника товариство зобов'язане надавати йому для ознайомлення річні баланси, звіти товариства про свою діяльність, протоколи зборів. Стаття 48 Закону України "Про господарські товариства" встановлює право акціонерів на ознайомлення з протоколами засідань правління. Установчими документами господарських товариств може бути передбачено й інші відомості, які надаються господарським товариством на вимогу учасника (акціонера).

Отже, господарське товариство, якщо його установчими документами не передбачено інше, зобов'язане надавати на вимогу учасника (акціонера) лише річні баланси, документи річної звітності товариства, протоколи загальних зборів, а також надавати йому для ознайомлення книгу протоколів засідань правління.

Закон ([1576-12](#)) не встановлює обмежень щодо періоду часу, за який учасник товариства має право отримувати інформацію.

2.22. Розглядаючи справи зі спорів про стягнення сум дивідендів, господарські суди повинні виходити з того, що відповідно до пункту "д" частини 5 та частини 6 статті 41 Закону України "Про господарські товариства" ([1576-12](#)) затвердження річних результатів діяльності акціонерного товариства, порядку розподілу прибутку, строку та порядку виплати частки прибутку (дивідендів) належить до виключної компетенції загальних зборів. Суд вправі прийняти рішення про стягнення дивідендів лише за наявності рішення загальних зборів акціонерного товариства про спрямування прибутку на виплату дивідендів, виходячи з якого визначається розмір належних акціонеру-позивачу дивідендів, строки та порядок їх виплати.

Прийняття господарським судом рішення стосовно спрямування прибутку (частини прибутку) товариства на виплату дивідендів виходить за межі компетенції господарського суду.

2.23. Право на отримання частини прибутку акціонерного товариства належить кожному власнику акцій цього товариства. Законодавством переважне право на отримання частини прибутку надано лише власникам привілейованих акцій (частина сьома статті 6 Закону України "Про цінні папери і фондовий ринок") ([3480-15](#)). Усі власники простих акцій мають рівні права на отримання дивідендів, якщо загальними зборами акціонерів прийнято рішення про спрямування прибутку (частини прибутку) на їх виплату. При цьому прибуток (частина прибутку) розподіляється між усіма акціонерами пропорційно кількості належних їм акцій. Відтак рішення загальних зборів про нарахування і виплату дивідендів лише одному або частині акціонерів, які не є власниками привілейованих акцій, є таким, що порушує права інших акціонерів на отримання частини прибутку товариства.

2.24. Відповідно до частини другої статті 9 Закону України "Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні" ([710/97-ВР](#)) рішення про передачу ведення реєстру власників іменних цінних паперів приймається виключно на загальних зборах акціонерів. У випадках, передбачених абзацом третім частини другої статті 9 Закону України "Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні" та пунктом 2 розділу I і пунктом 4 розділу IX Положення про порядок ведення реєстрів власників іменних цінних паперів ([z0049-07](#)), рішення про передачу реєстру власників іменних цінних паперів реєстратору може бути прийнято виконавчим органом акціонерного товариства за погодженням з наглядовою радою.

У зв'язку з цим господарським судам необхідно враховувати, що прийняття рішення про витребування у реєстратора реєстру власників іменних цінних паперів та документів системи реєстру для передачі їх іншому реєстратору за відсутності відповідного рішення загальних зборів або виконавчого органу акціонерного товариства виходить за межі компетенції суду. Відповідний позов підлягає задоволенню лише у разі невиконання відповідного рішення загальних зборів або виконавчого органу товариства.

2.25. У вирішенні спорів за позовами учасників товариств з обмеженою чи додатковою відповідальністю або акціонерів, що у сукупності володіють більше ніж 10 відсотками акцій, про спонукання товариства провести аудиторську перевірку діяльності та звітності товариства згідно з статтями 146, 162 ЦК України ([435-15](#)) господарським судам належить враховувати, що передбачене зазначеними статтями право учасників (акціонерів) спрямоване на контроль діяльності виконавчого органу, а тому є складовою права на управління товариством у передбаченому законом і установчими документами порядку.

Права брати участь в управлінні товариством особа набуває з моменту набуття нею корпоративних прав, тобто з моменту, коли вона стала учасником товариства або акціонером. Тому вимоги позивача про спонукання товариства до проведення аудиторської перевірки можуть бути задоволені лише за умови, що позивач є учасником або акціонером відповідного господарського товариства.

Порядок пред'явлення учасниками (акціонерами) вимоги про проведення аудиторської перевірки визначається статутом товариства. За відсутності відповідних положень у статуті товариства господарським судам слід виходити з того, що організаційне забезпечення аудиторської перевірки діяльності та звітності товариства на вимогу його учасників (акціонерів), зокрема укладення договору з аудитором (аудиторською фірмою), надання аудиторіві відповідних документів та інше забезпечення роботи аудитора, здійснюється товариством в особі виконавчого або іншого органу, уповноваженого на це статутом, а не

учасниками (акціонерами) товариства. Вимоги учасників (акціонерів) господарського товариства про надання їм документів, необхідних для проведення аудиторської перевірки, задоволенню не підлягають, оскільки статті 146 та 162 ЦК ([435-15](#)) не наділяють учасників (акціонерів) господарського товариства відповідним правом.

Строки розгляду господарським товариством вимог його учасників (акціонерів) про проведення аудиторської перевірки визначаються статутом товариства. Якщо у статуті відповідні положення відсутні, господарським судам слід виходити з розумних строків, необхідних для розгляду та виконання таких вимог.

{ Рекомендації доповнено пунктом 2.25 згідно з Рекомендаціями Вищого господарського суду N 04-06/83 ([v6 83600-09](#)) від 18.06.2009 }

3. Спори, пов'язані з набуттям, передачею та припиненням корпоративних прав

3.1. Господарським судам у вирішенні спорів, пов'язаних з набуттям, передачею та припиненням корпоративних прав, слід враховувати, що норми, які визначають правовий статус акціонера, є спеціальними стосовно норм, які визначають правовий статус учасника господарського товариства. Тому у господарських судів немає підстав для застосування норм, що визначають порядок вступу особи до складу учасників господарського товариства, виходу та виключення учасника з господарського товариства до відносин, пов'язаних з набуттям, передачею та припиненням корпоративних прав щодо акціонерного товариства. Отже, у господарських судів немає підстав для задоволення позовних вимог про вихід або виключення позивача-акціонера з акціонерного товариства та виділення йому частки майна товариства (крім випадку ліквідації товариства).

3.2. Носіями корпоративних прав у товариствах з обмеженою відповідальністю, товариствах з додатковою відповідальністю, командитних та повних товариствах є учасники цих товариств. Стаття 116 ЦК України ([435-15](#)) передбачає право учасника господарського товариства здійснити відчуження належної йому частки у статутному (складеному) капіталі товариства. Порядок відчуження частки у статутному капіталі залежить від виду господарського товариства.

3.2.1. Відповідно до статті 127 ЦК України ([435-15](#)) та статті 69 Закону України "Про господарські товариства" ([1576-12](#)) передача учасником повного товариства своєї частки (її частини) іншим учасникам цього товариства або третім особам може здійснюватись за згодою всіх учасників. Відсутність згоди хоча б одного з учасників робить неможливою передачу частки у повному товаристві іншим учасникам товариства або третім особам.

3.2.2. Згідно із статтею 135 ЦК України ([435-15](#)) правовий статус повних учасників командитного товариства встановлюється положеннями ЦК України про учасників повного товариства. Отже, повні учасники командитного товариства мають право передати свою частку іншим учасникам товариства або третім особам за правилами статті 127 ЦК України та статті 69 Закону України "Про господарські товариства" ([1576-12](#)). Застосовуючи приписи статті 127 ЦК України та статті 69 Закону України "Про господарські товариства" до відносин, пов'язаних із передачею частки повного учасника командитного товариства, господарським судам слід виходити з того, що положеннями цих статей передбачається наявність згоди лише усіх повних учасників командитного товариства, а не його вкладників.

Вкладник командитного товариства має право передати свою частку іншим вкладникам або третім особам незалежно від згоди інших учасників товариства - повних чи вкладників, оскільки пунктом 7 частини другої статті 137 ЦК України ([435-15](#)) та пунктом "е" частини першої статті 79 Закону України "Про господарські товариства" ([1576-12](#)) передбачено обов'язок вкладника лише повідомити командитне товариство про таку передачу.

3.2.3. Перехід прав на частку у статутному капіталі товариств з обмеженою відповідальністю врегульовано статтею 147 ЦК України ([435-15](#)) та статтею 53 Закону України "Про господарські товариства" ([1576-12](#)). Відповідно до частини четвертої статті 151 ЦК України вказані положення застосовуються також до відносин, пов'язаних з переходом частки у статутному капіталі товариств з додатковою відповідальністю.

Згідно з частиною першої статті 147 ЦК України ([435-15](#)) та частиною першої статті 53 Закону України "Про господарські товариства" ([1576-12](#)) учасники товариств з обмеженою та з додатковою відповідальністю мають право продати чи іншим чином відступити свою частку (її частину) у статутному капіталі одному або кільком учасникам цього товариства. Закон не обмежує це право необхідністю отримання згоди інших учасників товариства на передачу частки.

3.2.4. Судам слід мати на увазі, що частина друга статті 147 ЦК України ([435-15](#)) та частина друга статті 53 Закону України "Про господарські товариства" ([1576-12](#)) надає можливість передбачити в статуті товариства заборону на відчуження частки третім особам або необхідність отримання згоди учасників товариства на таке відчуження. Недотримання встановленого статутом порядку відступлення частки третім особам може бути підставою для визнання договору про відступлення, купівлю-продаж або інше відчуження частки третій особі недійсним.

Частина п'ята статті 147 ЦК України ([435-15](#)) передбачає право учасників товариства з обмеженою або додатковою відповідальністю передбачити у статуті товариства необхідність отримання спадкоємцем або правонаступником учасника згоди інших учасників товариства на його вступ до товариства. При цьому судам необхідно враховувати, що така згода може бути виражена як одностороннім прийнятим рішенням загальних зборів учасників про прийняття спадкоємця або правонаступника до складу учасників товариства, так і в інший спосіб, який підтверджує волевиявлення кожного з учасників товариства. Якщо статутом перехід частки у статутному капіталі до спадкоємців або правонаступників не обмежений необхідністю одержання згоди інших учасників товариства, частка учасника товариства переходить до його спадкоємців або правонаступників на підставі документів, що посвідчують право на спадщину або правонаступництво.

До відносин правонаступництва, що відбулось до набрання чинності ЦК України ([435-15](#)) від 16 січня 2003 року, застосовується ЦК УРСР (1540-06) від 18 липня 1963 року та ст. 55 Закону України "Про господарські товариства" ([1576-12](#)). Відповідно до ст. 55 Закону України "Про господарські товариства" ([1576-12](#)) спадкоємці або правонаступники набувають прав учасника товариства після вступу до товариства. При цьому, як слідує з положень даної статті, прийняття чи відмова у прийнятті спадкоємця або правонаступника до складу товариства надається рішенням товариства в особі його вищого органу управління - загальних зборів учасників. { Пункт 3.2.4 доповнено абзацом третім згідно з Рекомендаціями Вищого господарського суду N 04-06/190 ([v 190600-09](#)) від 28.12.2009 }

У зв'язку з цим господарським судам необхідно враховувати, що голоси, які припадають на частку померлого або реорганізованого учасника, не беруть участі у голосуванні з питання про вступ

спадкоємця або правонаступника до товариства. Відповідно, ці голоси не враховуються у визначенні правомочності загальних зборів для прийняття рішення про вступ спадкоємця або правонаступника учасника товариства до цього товариства. { Пункт 3.2.4 доповнено абзацом четвертим згідно з Рекомендаціями Вищого господарського суду N 04-06/190 ([v 190600-09](#)) від 28.12.2009 }

Частина перша статті 55 Закону України "Про господарські товариства" ([1576-12](#)) передбачає переважне право правонаступників та спадкоємців на вступ до господарського товариства. Отже, відмовивши спадкоємцю або правонаступнику учасника товариства у прийнятті до товариства, учасники товариства повинні розподілити частку учасника, що вибув, між собою або зменшити статутний капітал у порядку, передбаченому статтею 52 Закону України "Про господарські товариства" ([1576-12](#)).

{ Пункт 3.2.4 в редакції Рекомендацій Вищого господарського суду N 04-06/83 ([v6 83600-09](#)) від 18.06.2009 }

3.2.5. Якщо спадкоємцю чи правонаступнику не було надано згоди на вступ до товариства, а частка учасника, що вибув, була придбана самим товариством і протягом визначеного частиною п'ятою статті 53 Закону України "Про господарські товариства" ([1576-12](#)) строку реалізована третім особам без пропозиції спадкоємцю чи правонаступнику придбати її, спадкоємець (правонаступник) вправі вимагати переведення на нього прав покупця (набувача) частки у статутному капіталі товариства.

3.2.6. Якщо спадкоємець (правонаступник) відмовився від участі у товаристві з обмеженою або з додатковою відповідальністю або йому було відмовлено у прийнятті до товариства, до відносин, пов'язаних з виплатою спадкоємцю або правонаступнику вартості частки майна товариства за аналогією може бути застосована стаття 54 Закону України "Про господарські товариства" ([1576-12](#)).

3.2.7. Учасник товариства з обмеженою або з додатковою відповідальністю має право на відчуження частки (її частини) у статутному капіталі третім особам за умови дотримання переважного права інших учасників товариства на придбання відчужуваної частки.

3.3. Пунктом 3 частини другої статті 137 ЦК України ([435-15](#)) та пунктом "в" частини першої статті 79 Закону України "Про господарські товариства" ([1576-12](#)) передбачено право вкладників командитного товариства переважно перед третіми особами набувати відчужувану частку (її частину) в складеному капіталі товариства. Оскільки йдеться про намір вкладників викупити частку, що відчужується, судам слід виходити з того, що зазначені норми ЦК України та Закону України "Про господарські товариства" передбачають переважне право вкладника на придбання частки тільки у разі її оплатного відчуження.

Абзац другий частини другої статті 147 ЦК України ([435-15](#)) передбачає переважне право учасників товариств з обмеженою відповідальністю на купівлю частки (її частини) у статутному капіталі товариства, що відчужується. Відповідно до статті 135 ЦК України таким же правом користуються учасники товариств з додатковою відповідальністю. Оскільки у абзаці другому частини другої статті 147 ЦК України йдеться про переважне право на купівлю частки (її частини), переважне право не поширюється на відносини дарування, іншого безоплатного відчуження частки у статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю або товариства з додатковою відповідальністю, а також обмін цієї частки (її частини) на інше майно.

3.4. Здатність іноземного громадянина набувати статусу учасника товариства визначається особистим законом цього громадянина.

Відповідно до частини першої статті 16 Закону України "Про міжнародне приватне право" ([2709-15](#)) особистий закон фізичної особи визначається за його громадянством. Зміст корпоративних прав визначається за правом країни, до якої належить юридична особа. Відповідно до частини першої статті 25 названого Закону особистим законом юридичної особи вважається право держави місцезнаходження юридичної особи.

3.5. Відповідно до статей 126, 135, 148, 151 ЦК України ([435-15](#)) учасники повних товариств, створених на невизначений строк, командитних товариств, товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю мають право вийти з цих товариств.

Згідно зі статтями 126, 135 ЦК України ([435-15](#)) учасники повних товариств та повні учасники командитних товариств повинні повідомити товариство про свій вихід не менше ніж за три місяці.

Учасники товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю повинні повідомити товариство про свій вихід не пізніше, ніж за три місяці або у інший передбачений статутом строк.

Подання заяви про вихід з товариства є дією, спрямованою на припинення корпоративних прав та обов'язків учасника товариства. Право учасника товариства на вихід з товариства не залежить від згоди товариства чи інших його учасників. Враховуючи викладене, учасник вважається таким, що вийшов з товариства з обмеженою або з додатковою відповідальністю з моменту прийняття загальними зборами рішення про виключення учасника з товариства на підставі його заяви про вихід, а у випадку відсутності такого рішення - з дати закінчення строку, встановленого законом або статутом товариства для повідомлення про вихід з товариства.

Заява про вихід учасника з товариства є формою реалізації передбаченого законом права учасника на припинення корпоративних відносин шляхом виходу з товариства, а не правочином. Враховуючи це, не підлягають задоволенню позовні вимоги про визнання заяви про вихід з товариства недійсною, оскільки законом не передбачено застосування такого способу захисту права. { Пункт 3.5 доповнено абзацом п'ятим згідно з Рекомендаціями Вищого господарського суду N 04-06/83 ([v6_83600-09](#)) від 18.06.2009 }

Відповідно до статті 54 Закону України "Про господарські товариства" ([1576-12](#)) при виході учасника з товариства з обмеженою відповідальністю йому виплачується вартість частини майна товариства, пропорційна його частці у статутному (складеному) капіталі та частину прибутку, одержаного товариством у відповідному році до виходу учасника. При цьому вартість майна та розмір частини прибутку товариства, належні до виплати учаснику, який виходить, повинні обчислюватись на дату волевиявлення учасника вийти з товариства, тобто на дату подання учасником заяви про вихід з товариства.

3.6. Статтею 130 ЦК України ([435-15](#)) передбачено, що учаснику повного товариства при виході з товариства виплачується вартість частини майна товариства, пропорційна частці цього учасника у складеному капіталі товариства, якщо інше не встановлено засновницьким договором. Частина третя статті 71 Закону України "Про господарські товариства" ([1576-12](#)) визначає, що при виході учасника з повного товариства, яке продовжує діяльність, учаснику виплачується вартість його внеску відповідно до балансу, складеного на день виходу. У вирішенні спорів, пов'язаних з виходом учасників повних товариств та виплатою вартості їх часток, господарським судам слід керуватися положеннями статті 71 Закону України "Про господарські товариства", якщо учасник вийшов з товариства до набрання чинності ЦК України. Якщо

учасник вийшов з повного товариства після набранням чинності ЦК України, то у визначенні розміру частки, належної йому до сплати, господарські суди повинні керуватись положеннями статті 130 ЦК України.

Пунктом 6 частини першої статті 137 ЦК України ([435-15](#)) та пунктом "е" частини першої статті 79 Закону України "Про господарські товариства" ([1576-12](#)) передбачено право вкладника командитного товариства вийти з товариства після закінчення фінансового року та одержати свій вклад у порядку, передбаченому засновницьким договором (меморандумом). Водночас, законодавством не передбачено права вкладників командитного товариства на отримання при виході з товариства частки майна товариства, пропорційної розміру їх частки у складеному капіталі товариства.

3.7. Відповідно до статей 54 і 64 Закону України "Про господарські товариства" ([1576-12](#)) учасник товариства з обмеженої або додаткової відповідальності, що виходить або був виключений з товариства, має право на одержання вартості частини майна товариства пропорційно розміру його частки у статутному капіталі товариства. У вирішенні спорів щодо розрахунків з учасником, що вийшов (був виключений) з товариства, господарським судам необхідно враховувати таке.

Відповідно до частини першої статті 190 ЦК України ([435-15](#)) майном, крім речей, вважаються майнові права та обов'язки. У частині першій статті 66 та у статті 139 ГК України ([436-15](#)) визначено, що майно підприємства становлять речі та інші цінності (включаючи нематеріальні активи), які мають вартісне визначення, виробляються чи використовуються у діяльності суб'єктів господарювання та відображаються в їх балансі або враховуються в інших передбачених законом формах обліку майна підприємства. Отже, вартість частки майна товариства, належної до сплати учаснику, що виходить (виключається) з товариства, повинна визначатися з розрахунку вартості усього майна, що належить товариству, в тому числі основних засобів, нематеріальних активів, оборотних активів, майна невиробничого призначення тощо з урахуванням майнових зобов'язань товариства.

Майно підприємства обліковується на його балансі, де відображається вартість активів підприємства та джерел їх формування. Тому в основу розрахунку вартості частини майна товариства, належної до сплати учаснику, що виходить з товариства, за загальним правилом, повинна братись балансова вартість майна товариства. Активи (майно і в тому числі майнові вимоги) товариства відображаються у статтях активу балансу за кодами 010, 020, 030, 035, 040, 045, 050, 060, 100, 110, 120, 130, 140, 150, 160, 170, 180, 190, 200, 210, 230, 240, 250. Зобов'язання товариства та забезпечення майбутніх витрат і платежів товариства визначаються у статтях пасиву балансу за кодами 400, 410, 420, 440, 450, 460, 470, 500, 510, 520, 530, 540, 550, 560, 570, 580, 590, 600, 610.

Будь-який учасник товариства має право вимагати проведення з ним розрахунків, виходячи з дійсної (ринкової) вартості майна товариства. Положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку передбачено можливість переоцінки балансової вартості для таких категорій активів товариства як основні засоби (пункт 16 Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 7 "Основні засоби", затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 27.04.2000 N 92) ([z0288-00](#)), нематеріальні активи (пункт 19 Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 8 "Нематеріальні активи", затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 18.10.99 N 242) ([z0750-99](#)), довгострокові і поточні біологічні активи (пункти відповідно 16.1 та 22 Положення

(стандарту) бухгалтерського обліку 2 "Баланс" ([z0396-99](#)), затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 31.03.99 N 87) ([z0391-99](#)).

Враховуючи наведене, господарським судом може бути задоволено клопотання учасника, який вийшов (був виключений) з товариства з обмеженою або додатковою відповідальністю, про здійснення експертної оцінки дійсної (ринкової) вартості основних засобів, нематеріальних активів, довгострокових або поточних біологічних активів для обчислення вартості частини майна, належної до сплати такому учаснику.

У разі виходу або виключення з товариства з обмеженою або додатковою відповідальністю учасника, який володіє часткою, що належить державі (територіальній громаді), вартість частини майна товариства, що підлягає сплаті учаснику, відповідно до статті 7 Закону України "Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні" ([2658-14](#)) підлягає обов'язковій оцінці суб'єктом оціночної діяльності. Така оцінка є обов'язковою і в тих випадках, коли учасником товариства з обмеженою або додатковою відповідальністю є юридична особа, повністю заснована на державній власності.

У вирішенні питання про порядок і строки проведення розрахунків з учасником, що виходить з товариства, господарським судам слід мати на увазі, що норми статті 54 Закону України "Про господарські товариства" ([1576-12](#)) є спеціальними щодо норм статті 148 ЦК України ([435-15](#)). Відповідно до частини другої статті 148 ЦК України ([435-15](#)) порядок і строки розрахунків з учасником, що вийшов з товариства, встановлюються статутом і законом. При цьому норми статуту щодо порядку та строків розрахунків з учасником, який вийшов з товариства, повинні відповідати статті 54 Закону України "Про господарські товариства" ([1576-12](#)). Передбачений статутом порядок розрахунків з учасником, що вийшов з товариства, може застосовуватись у частині, що не суперечить закону.

{ Пункт 3.7 в редакції Рекомендацій Вищого господарського суду N 04-06/83 ([v6 83600-09](#)) від 18.06.2009 }

3.8. Розглядаючи справи у спорах, пов'язаних із стягненням на користь учасника товариства, що вибув, частки майна товариства, господарські суди повинні враховувати, що законом не передбачено права акціонерів на вихід з акціонерного товариства з виплатою акціонерові вартості частки майна товариства, пропорційній розміру його частки у статутному капіталі акціонерного товариства. Відповідно до частини першої статті 6 Закону України "Про цінні папери та фондовий ринок" ([3480-15](#)) акція є іменним цінним папером, який посвідчує право на отримання частини майна акціонерного товариства лише у разі його ліквідації. Оскільки акція є об'єктом цивільного обороту, її власник вправі реалізувати свої корпоративні майнові права шляхом відчуження належних йому акцій.

3.9. Пункт 5 частини першої статті 126 ЦК України ([435-15](#)) передбачає вибуття учасника з повного товариства у разі звернення стягнення на частину майна повного товариства, що відповідає частці учасника у складеному капіталі товариства. Відповідно до частини першої статті 135 ЦК України це правило поширюється на повних учасників командитних товариств.

Відповідно до статті 73 Закону України "Про господарські товариства" ([1576-12](#)) звернення стягнення на частку учасника в повному товаристві за його власними зобов'язаннями не допускається. При недостатності майна учасника для покриття боргів за зобов'язаннями

кредитори можуть вимагати у встановленому порядку виділення частки учасника-боржника.

У вирішенні спорів, пов'язаних із зверненням стягнення на частку учасника повного товариства або повного учасника командитного товариства, господарським судам слід керуватися нормами ЦК України ([435-15](#)), оскільки відповідно до пункту 4 Прикінцевих та перехідних положень ЦК України щодо цивільних відносин, які виникли до набрання чинності цим Кодексом, його положення застосовуються до тих прав і обов'язків, що виникли або продовжують існувати після набрання ним чинності.

Стаття 137 ЦК України ([435-15](#)) та стаття 79 Закону України "Про господарські товариства" ([1576-12](#)) передбачають право вкладників командитного товариства лише на їх вклад до статутного капіталу, тому стягнення за зобов'язаннями вкладника командитного товариства може бути звернено лише на частку вкладника у статутному капіталі товариства, а не на частку майна товариства, пропорційну його частці.

3.10. Статтю 128 ЦК України ([435-15](#)), статтями 64, 72 Закону України "Про господарські товариства" ([1576-12](#)) передбачено можливість виключення учасника повного товариства, учасників товариств з обмеженою відповідальністю, які систематично не виконують чи неналежним чином виконують свої обов'язки або перешкоджають досягненню цілей товариства. В силу статей 135, 151 ЦК України, статей 65 і 77 Закону України "Про господарські товариства" дія наведених норм поширюється на повних учасників командитних товариств та учасників товариств з додатковою відповідальністю.

У вирішенні спорів, пов'язаних з виключенням таких учасників з відповідних товариств, господарським судам слід враховувати, що прийняття рішення про виключення учасника з господарського товариства законом віднесено до компетенції учасників цих товариств, а не господарського суду. Суд лише перевіряє обґрунтованість та законність прийняття рішення про виключення учасника у разі подання останнім позову про визнання такого рішення недійсним.

У рішенні про виключення учасника з господарського товариства повинно бути обґрунтовано причини такого виключення і зазначено, які саме факти невиконання статутних обов'язків стали підставою виключення учасника з товариства, в чому полягає систематичність невиконання учасником товариства його обов'язків, якими саме діями (бездіяльністю) учасник перешкоджає досягненню цілей товариства. Відсутність відповідних відомостей у рішенні про виключення учасника з товариства може бути підставою визнання такого рішення недійсним за позовом даного учасника.

Господарським судам слід враховувати, що законодавством не передбачено можливості виключення вкладників з командитних товариств та акціонерів з акціонерних товариств.

Участь акціонера в акціонерному товаристві та його корпоративні права ґрунтуються на належності йому акцій цього товариства на праві власності. Відповідно до статті 41 Конституції України ([254к/96-ВР](#)) право приватної власності є непорушним. Примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, з підстав і в порядку, встановлених законом.

3.11. Частина третя статті 81 ГК України ([436-15](#)) передбачає переважне право акціонерів закритого акціонерного товариства на придбання акцій, що продаються іншими акціонерами товариства. Господарські суди, застосовуючи цю норму у вирішенні спорів, повинні враховувати, що переважне право поширюється лише на випадки продажу

акцій закритого акціонерного товариства, але не на інші випадки їх відчуження.

У разі примусової реалізації акцій їх продавцем виступає не акціонер, а уповноважений на це державний орган (посадова особа). Порядок такої реалізації регулюється Законом України "Про виконавче провадження" ([606-14](#)).

3.12. Оскільки акції, розміщені акціонерним товариством, не є його майном, акціонери закритого акціонерного товариства не є співвласниками майна товариства і між ними відсутні відносини спільної часткової власності. Тому у господарських судів відсутні підстави для застосування частини четвертої статті 362 ЦК України ([435-15](#)) у вирішенні спорів, пов'язаних із захистом переважного права на придбання акцій закритого акціонерного товариства, що продаються.

Проте вміщений у статті 16 ЦК України ([435-15](#)) перелік способів захисту цивільних прав не є вичерпним. На вимогу позивача суд може застосовувати й інші, ніж передбачені цією статтею, способи захисту прав, якщо вони не суперечать законодавству і не порушують права інших осіб.

Оскільки переважним правом на придбання акцій, що продаються, наділено усі акціонерів закритого акціонерного товариства, господарський суд під час вирішення спору, пов'язаного з порушенням переважного права акціонерів закритих акціонерних товариств, повинен залучати до участі у справі усіх акціонерів закритого акціонерного товариства.

У вирішенні таких спорів господарським судам необхідно враховувати положення статуту закритого акціонерного товариства, які визначають порядок реалізації акціонерами товариства переважного права на придбання акцій, що продаються. У разі відсутності у статуті товариства таких положень господарський суд задовольняє заявлені вимоги акціонерів про переведення на них прав покупців акцій пропорційно кількості акцій, якими вони володіють.

4. Спори, пов'язані з визнанням установчих документів господарських товариств повністю або частково недійсними

4.1. Вирішуючи спори про визнання недійсними установчих документів господарських товариств, господарські суди повинні виходити з того, що затвердження установчого документа є необхідною дією у процесі створення господарського товариства. Тому для визначення підстав визнання установчих документів недійсними господарським судам слід керуватись пунктом 2 частини першої статті 110 ЦК України ([435-15](#)).

З урахуванням положень цієї норми, підставами прийняття рішення про визнання недійсними установчих документів господарського товариства є порушення закону, які не можуть бути усунуті.

Такою підставою може бути відсутність в установчих документах тих відомостей, які згідно із законом повинні обов'язково в них міститися. Даними відомостями відповідно до статей 88, 120, 134, 143, 151, 154 ЦК України ([435-15](#)), статей 57, 82 ГК України ([436-15](#)), статей 4, 37, 51, 65, 67, 76 Закону України "Про господарські товариства" ([1576-12](#)) є відомості про вид товариства, предмет і цілі його діяльності, склад засновників та учасників, найменування та місцезнаходження, розмір та порядок утворення статутного (складеного) капіталу, порядок розподілу прибутків та збитків, склад та компетенцію органів товариства та порядок прийняття ними рішень, включаючи перелік питань, по яких необхідна кваліфікована більшість голосів, порядок внесення

змін до установчих документів та порядок ліквідації і реорганізації товариства, а також:

для акціонерних товариств - види акцій, що випускаються, їх номінальну вартість, співвідношення акцій різних видів, кількість акцій, що купуються засновниками, наслідки невиконання зобов'язань по викупу акцій, строк та порядок виплати частки прибутку (дивідендів) один раз на рік за підсумками календарного року;

для товариств з обмеженою та з додатковою відповідальністю - розмір часток кожного з учасників, розмір, склад та порядок внесення ними вкладів, розмір і порядок формування резервного фонду, порядок передання (переходу) часток у статутному фонді та граничний розмір відповідальності учасників товариства з додатковою відповідальністю;

для повних товариств - розмір частки кожного з учасників, розмір, склад та порядок внесення вкладів, форму їх участі у справах товариства;

для командитних товариств - розмір часток кожного з учасників з повною відповідальністю, розмір, склад і порядок внесення ними вкладів, форму їх участі у справах товариства, сукупний розмір часток вкладників командитного товариства. розмір, склад і порядок внесення ними вкладів.

Відповідно до частини четвертої статті 4 Закону України "Про господарські товариства" ([1576-12](#)) відсутність зазначених відомостей в установчих документах є підставою для відмови у державній реєстрації товариства. Тому якщо за наслідками розгляду справи встановлено, що на момент державної реєстрації господарського товариства його установчі документи не містили цих відомостей і не були приведені у відповідність із законом, господарський суд має підстави, керуючись положенням абзацу другої частини другої статті 38 Закону України "Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців" ([755-15](#)), визнати установчі документи та запис про державну реєстрацію господарського товариства недійсними.

4.2. За наявності наміру сторін і реальної можливості приведення установчих документів товариства у відповідність з вимогами закону господарським судам рекомендується з метою недопущення припинення товариств, які здійснюють господарську діяльність, надавати сторонам можливість привести установчі документи у відповідність до закону.

Якщо до прийняття судом рішення про визнання установчих документів недійсними, їх було приведено у відповідність до закону, у суду немає підстав для прийняття рішення про визнання відповідних установчих документів недійсними.

4.3. Стаття 1 ГПК ([1798-12](#)) надає підприємствам, установам, організаціям та громадянам-підприємцям право звертатися до господарського суду за захистом своїх порушених або оспорюваних прав і охоронюваних законом інтересів. Тому якщо за наслідками розгляду справи господарським судом не встановлено порушення прав або охоронюваних законом інтересів позивача у зв'язку з невідповідністю змісту установчих документів закону або недотриманням закону під час їх прийняття, суд не має підстав для прийняття рішення про визнання установчих документів товариства або їх окремих положень недійсними.

4.4. Визнання недійсними установчих документів господарського товариства відповідно до пункту 2 частини першої статті 110 ЦК України ([435-15](#)) є підставою для ліквідації товариства. Таке рішення створює правові наслідки не лише для учасників спору, а й для усіх осіб, що перебувають з товариством у господарських, цивільних, трудових та інших правовідносинах. Виходячи з цього, господарським судам

рекомендується у вирішенні спорів про визнання недійсними установчих документів господарського товариства у зв'язку з неправомірністю участі одного із засновників (учасників) товариства в його створенні, визнавати недійсними тільки положення установчих документів про участь відповідного засновника (учасника), якщо з обставин справи можна зробити висновок, що товариство могло бути створене і без участі цього засновника (учасника).

4.5. Вирішуючи спори про визнання недійсними установчих документів господарських товариств, господарським судам слід виходити з того, що статут є локальним нормативним актом, а не правочином, тому до нього не можуть застосовуватися положення статей 203 та 215 ЦК України ([435-15](#)), які визначають підстави недійсності правочину.

4.6. Господарським судам необхідно враховувати, що стаття 82 ГК України ([436-15](#)), статті 143, 151, 154 ЦК України ([435-15](#)), а також статті 4 Закону України "Про господарські товариства" ([1576-12](#)) (зі змінами і доповненнями, внесеними Законом України від 27.04.2007 N 997-V) ([997-16](#)), визначають установчим документом акціонерних товариств, товариств з обмеженою та з додатковою відповідальністю виключно статут товариства. Відповідно до пункту 4 Прикінцевих положень ГК України до господарських відносин, що виникли до набрання чинності відповідними положеннями ГК України зазначені положення застосовуються щодо тих прав і обов'язків, які продовжують існувати або виникли після набрання чинності цими положеннями. Аналогічні правила містить пункт 4 Прикінцевих і перехідних положень ЦК України. Отже, визнання недійсним установчого договору акціонерного товариства, товариства з обмеженою чи з додатковою відповідальністю, створеного до набрання чинності ГК України та ЦК України, не є підставою скасування державної реєстрації товариства або визнання недійсним запису про державну реєстрацію товариства.

4.7. Якщо після державної реєстрації господарського товариства у зв'язку із внесенням змін до відповідних законів доповнено перелік відомостей, які повинні міститися в установчих документах, останні підлягають приведенню у відповідність до нових вимог закону, якщо такий обов'язок зазначено у законі.

4.8. У судовому рішенні про визнання недійсними окремих положень установчих документів повинно вказуватись, яким саме положенням закону суперечать ці положення, та які права позивача ними порушуються або оспорується.

4.9. Саме лише визнання недійсними установчих документів та запису про державну реєстрацію господарського товариства не є підставою визнання недійсними правочинів, вчинених товариством, оскільки на час їх вчинення товариство було внесено до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців, користувалося правами юридичної особи, мало цивільну правоздатність та дієздатність.

4.10. Розгляд справи про визнання недійсним установчого (засновницького) договору або його частини без залучення як відповідачів засновників товариства є порушенням процесуального законодавства, оскільки засновники товариства як сторони установчого (засновницького) договору є особами, що виступають відповідачами у таких справах.

Статут господарського товариства є актом "іншого суб'єкта" (у розумінні частини другої статті 20 ГК України ([436-15](#))). Відповідачем у справі про визнання недійсним статуту, його частини або змін до нього є господарське товариство, а не його учасники. Тому залучення господарським судом до участі у справі про визнання недійсним статуту господарського товариства учасників цього товариства не є обов'язковим.

5. Застосування деяких норм процесуального права у розгляді справи, що виникають з корпоративних відносин

5.1. Якщо позивач - учасник (акціонер) господарського товариства звертається до господарського суду з позовними вимогами про визнання недійсним рішення загальних зборів, яке вже було у судовому порядку визнано недійсними за позовом іншого учасника (акціонера) цього товариства, господарському суду слід припинити провадження на підставі пункту 1-1 частини першої статті 80 ГПК ([1798-12](#)) у зв'язку з відсутністю предмета спору.

5.2. Оскільки вирішення спорів, що виникають з корпоративних відносин, законом віднесено до компетенції господарських судів, то у разі скасування Верховним Судом України рішень загальних судів першої та апеляційної інстанцій з корпоративного спору і передачі справи на новий розгляд до суду першої інстанції матеріали справи повинна направлятись до відповідного місцевого господарського суду.

5.3. У випадку скасування ухвали місцевого загального суду, якою корпоративний спір залишено без розгляду, справа повинна спрямовуватись до місцевого загального суду, оскільки провадження у справі, порушеній загальним судом, ще не закінчено.

5.4. Законом України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення підсудності справ з питань приватизації та з корпоративних спорів" від 15.12.2006 N 483-V ([483-16](#)), вирішення корпоративних спорів віднесено до підвідомчості господарських судів. Отже, судові акти загальних судів зі справ у корпоративних спорах за нововиявленими обставинами переглядаються господарськими судами.

5.5. У господарських судів відсутні підстави для залучення акціонерних товариств до участі у спорах, пов'язаних з обігом акцій, оскільки права, що посвідчуються акціями, та обов'язки акціонерного товариства, які їм кореспондують, не є такими, що пов'язані з особою акціонера, і зміна власника акції не пов'язана із зміною обов'язків акціонерного товариства перед акціонерами та умов їх виконання.

5.6. Учасниками судового процесу у спорах про визнання недійсними рішень загальних зборів господарських товариств з підстав недотримання вимог закону та/або установчих документів під час їх скликання та проведення є учасник (учасники) або акціонер (акціонери), права яких на участь у загальних зборах було порушено, та господарське товариство.

Оскільки результат вирішення спору залежить лише від встановлення судом наявності та ступені порушень прав позивача (позивачів) під час скликання та проведення загальних зборів, залучення інших учасників (акціонерів) товариства або осіб, з якими на підставі спірних рішень товариство вступило у правовідносини, не вимагається.

5.7. У вирішенні питання про вжиття заходів до забезпечення позову господарським судам необхідно дотримуватись визначених ГПК ([1798-12](#)) підстав та умов забезпечення позову. Господарські суди повинні враховувати, що у спорах за позовами про визнання недійсними рішень загальних зборів та про визнання недійсними договорів купівлі-продажу акцій у господарського суду немає підстав для вжиття такого заходу до забезпечення позову, як заборона господарському товариству проводити загальні збори, оскільки цей захід не пов'язаний з предметом спору.

5.7.1. Слід враховувати, що суд вправі забороняти вчиняти певні дії лише товариству як юридичній особі, а не його органам. Стаття 67 ГПК ([1798-12](#)) не передбачає такого заходу забезпечення позову, як заборона органам юридичної особи вчиняти певні дії. Тому господарські суди не вправі забороняти голові правління виконувати його посадові обов'язки і вчиняти дії від імені товариства.

5.7.2. Не допускається забезпечення позову шляхом винесення ухвал, які фактично містять рішення у справі, яку ще не вирішено, наприклад, про зобов'язання відповідача та інших осіб не чинити перешкод керівнику (іншим посадовим особам) у вчиненні будь-яких дій від імені товариства для забезпечення позову про визнання недійсними рішення про звільнення, відкликання тощо вказаних посадових осіб.

5.7.3. При вирішенні питання про вжиття заходів забезпечення позову господарським судам слід також враховувати, що цими заходами не повинна блокуватися господарська діяльність товариства, порушуватися права осіб, що не є учасниками судового процесу, застосовуватися обмеження, не пов'язані з предметом спору. Зокрема, не допускається винесення ухвал про:

- накладення арешту на все майно підприємства. Якщо у господарського суду є підстави вважати, що діями виконавчого або іншого органу, рішення про обрання якого оспорується, може бути погіршено фінансовий стан господарського товариства або доведено його до стійкої неплатоспроможності, суд вправі забезпечити позов шляхом заборони відчуження основних засобів, нерухомого майна та іншого визначеного майна товариства, чітко визначивши в ухвалі про забезпечення позову перелік майна, відчуження якого забороняється;

- заборону проводити реєстрацію акціонерів для участі у загальних зборах;

- заборону реєстратору надавати акціонерному товариству або акціонерам реєстр акціонерів для реєстрації акціонерів (їх представників), що прибули для участі у загальних зборах;

- заборону акціонеру реєструватися для участі в загальних зборах або зобов'язання акціонера з'явитись та зареєструватися для участі у загальних зборах;

- заборону акціонерам, в тому числі органам управління державним майном, видавати довіреності на представництво їх інтересів на загальних зборах акціонерів.

5.7.4. В ухвалі про забезпечення позову господарський суд повинен чітко визначити, внесення яких саме змін до реєстру власників іменних цінних паперів забороняється до вирішення судом спору. Заборона реєстроутримувачу вносити будь-які зміни до системи реєстру власників іменних цінних паперів може порушувати права тих акціонерів товариства, які не є учасниками спору.

5.7.5. Господарські суди не повинні виносити ухвали про забезпечення позову шляхом вилучати у реєстратора реєстру власників іменних цінних паперів та документів системи реєстру власників іменних цінних паперів для передачі їх іншому реєстратору.

5.7.6. До компетенції господарських судів не належить винесення у порядку забезпечення позову ухвал про заборону Державній комісії з

цінних паперів та фондового ринку, її територіальним управлінням або уповноваженим особам виконувати покладені на них відповідно до законодавства завдання, зокрема:

- проводити перевірки діяльності емітентів та професійних учасників ринку цінних паперів на ринку цінних паперів;
- отримувати від учасників ринку цінних паперів інформацію та документи щодо їх діяльності на ринку цінних паперів;
- розглядати справи про правопорушення на ринку цінних паперів,
- приймати рішення (постанови) про застосування санкцій до учасників ринку цінних паперів.

5.7.7. Розглядаючи справи про визнання недійсним рішення загальних зборів про збільшення статутного капіталу шляхом додаткового випуску акцій, суд повинен незалежно від клопотання позивача вживати усіх заходів до попередження введення в обіг акцій додаткового випуску, рішення загальних зборів акціонерів про розміщення яких оскаржується, оскільки вилучення з обігу випуску акцій на виконання рішення суду про задоволення позову є ускладненим. Зокрема, господарським судам рекомендується виносити ухвали про заборону до вирішення спору органам Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку здійснювати реєстрацію додаткового випуску акцій, а у випадках, коли такий випуск у бездокументарній формі вже зареєстровано, але акції ще не розміщено – забороняти депозитарію виконувати операції із зарахування акцій нового випуску на рахунки зберігачів.

5.8. Порядок подання касаційної скарги (внесення касаційного подання) на рішення загальних судів з корпоративних спорів до Вищого господарського суду визначається нормами ГПК ([1798-12](#)). Тому касаційні скарги (касаційні подання) на рішення загальних судів у корпоративних спорах подаються (вносяться) через відповідний загальний суд, який у 5-денний термін повинен надіслати скаргу (подання) до Вищого господарського суду України. Якщо касаційну скаргу (подання) до Вищого господарського суду України надіслано інакше, ніж через місцевий або апеляційний суд, що прийняв оскаржуване рішення, скарга (подання) підлягає поверненню на підставі пункту 2 частини першої статті 111-3 ГПК.

5.9. справи у корпоративних спорах, у тому числі й ті, що були передані із загальних судів до господарських, після їх розгляду підлягають зберіганню в місцевих господарських судах за місцезнаходженням господарського товариства.

5.10. Оскільки Законом України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення підсудності справ з питань приватизації та з корпоративних спорів" ([483-16](#)) від 15 грудня 2006 вирішення корпоративних спорів віднесено до юрисдикції господарських судів, то заяви про перегляд судових рішень (ухвал, постанов) загальних судів у таких спорах підлягають розгляду господарським судом за місцезнаходженням відповідного господарського товариства.

З метою перегляду судового рішення з корпоративного спору за нововиявленими обставинами господарський суд повинен самостійно витребувати матеріали справи у відповідного загального суду.

Перегляд справи у корпоративному спорі за нововиявленими обставинами здійснюється за правилами ГПК ([1798-12](#)). Останній не передбачає сплати витрат на інформаційно-технічне забезпечення за подання заяви про перегляд рішення (ухвали, постанови) за нововиявленими обставинами, а стаття 113 ГПК ([1798-12](#)) не передбачає повернення заяви про перегляд рішення (ухвали, постанови) за

нововиявленими обставинами з підстав відсутності доказів сплати витрат на інформаційно-технічне забезпечення судового процесу.

Оскільки розгляд заяви про перегляд рішення (ухвали, постанови) за нововиявленими обставинами за відсутності матеріалів справи неможливий, провадження у справі слід порушувати після одержання матеріалів справи.

{ Рекомендації доповнено пунктом 5.10 згідно з Рекомендаціями Вищого господарського суду N 04-06/83 ([v6 83600-09](#)) від 18.06.2009 }

6. Договірне регулювання і застосування іноземного права у корпоративних відносинах та у розгляді справ, що виникають з корпоративних відносин

6.1. Діяльність акціонерного товариства, зареєстрованого в Україні як юридичної особи, відносини між акціонерним товариством і акціонерами, а також між акціонерами акціонерного товариства з приводу діяльності останнього регулюються виключно законами та іншими нормативно-правовими актами України.

В разі укладення акціонерами - іноземними юридичними або фізичними особами - угоди (правочину) про підпорядкування відносин між акціонерами, а також між акціонерами і акціонерним товариством з приводу діяльності товариства, іноземному праву, такий правочин є нікчемним.

Відносини між засновниками (учасниками) господарського товариства з приводу його створення, формування його органів, визначення компетенції цих органів, процедури скликання загальних зборів та визначення порядку прийняття рішень на зборах регулюються положеннями ЦК України ([435-15](#)) та Закону України "Про господарські товариства" ([1576-12](#)). За своїм змістом ці норми є імперативними, а їх недотримання порушує публічний порядок.

Відносини з обігу акцій, крім відносин з реалізації переважного права на придбання акцій, не стосуються діяльності товариства і не належать до відносин корпоративного управління товариством. Тому на них не поширюються колізійні норми статті 25 Закону України "Про міжнародне приватне право" ([2709-15](#)) про застосування особистого закону юридичної особи. { Пункт 6.1 доповнено абзацом четвертим згідно з Рекомендаціями Вищого господарського суду N 04-06/83 ([v6 83600-09](#)) від 18.06.2009 }

6.2. Господарські суди, вирішуючи спори між акціонерами з питань корпоративного управління, повинні враховувати, що укладені між акціонерами - іноземними юридичними або фізичними особами угоди (правочини) про підпорядкування питань корпоративного управління іноземному праву порушує публічний порядок і згідно із статтею 228 ЦК України ([435-15](#)) є нікчемними.

Учасники господарських товариств незалежно від суб'єктного складу акціонерів не вправі також підпорядковувати розгляд корпоративних спорів, пов'язаних з діяльністю господарських товариств, які зареєстровано в Україні, зокрема, таких, що впливають з корпоративного управління, міжнародним комерційним арбітражним судам.

6.3. Згідно з частиною другою статті 215 ЦК України ([435-15](#)) визнання судом недійсним правочину, нікчемність якого встановлена законом, не вимагається. Такий недійсний правочин не створює юридичних наслідків, крім тих, що пов'язані з його недійсністю.

Виходячи з наведеного, угода (правочин) щодо підпорядкування відносин з корпоративного управління господарського товариства,

zareestrovano u Ukraїni, normam inozemnoho prava, e nikchemnoju i ne pidlygaє primusovomu виконанню. Така угода не може бути виконана примусово, в тому числі на підставі рішення міжнародного комерційного арбітражного суду як така, що порушує публічний порядок.

6.4. У вирішенні корпоративних спорів господарські суди мають виходити з того, що відносини між акціонерами, а також між акціонерами і акціонерним товариством з приводу управління товариством регулюються законами України, іншими нормативно-правовими актами України та статутом товариства.

Питання корпоративного управління можуть бути врегульовані угодою, укладеною між акціонерами, тільки у випадках, прямо передбачених актами законодавства України.

Угоди між акціонерами (учасниками господарських товариств) не можуть змінювати норми закону та статуту товариства, обмежувати права інших акціонерів (учасників) товариства. { Пункт 6.4 доповнено абзацом третім згідно з Рекомендаціями Вищого господарського суду N 04-06/83 ([v6 83600-09](#)) від 18.06.2009 }

В разі укладення таких угод з питань, які віднесено до врегулювання законом або статутом товариства, ці угоди можуть бути визнані судом недійсними.

Зокрема, можуть бути визнані недійсними угоди між акціонерами товариства, zareestrovano u Ukraїni, про встановлення особливого порядку голосування на загальних зборах, який передбачає обов'язок одного або декількох акціонерів голосувати певним чином, обов'язок усіх акціонерів брати участь і голосувати на загальних зборах тощо.

Аналогічно господарським судам слід кваліфікувати угоди акціонерів про особливий порядок прийняття рішення та голосування в інших органах товариства (правління, рада директорів, спостережна рада).

Так, можуть бути визнані недійсними угоди (правочини) між акціонерами товариства щодо обов'язків членів органів товариства (правління, ради директорів, спостережної ради) про особливий порядок голосування на засіданнях відповідного органу, про обов'язок акціонерів забезпечити явку й голосування членів відповідних органів товариства певним чином.

З цих же підстав можуть бути визнані недійсними угоди (правочини) між акціонерами товариства про особливий порядок формування виконавчого органу товариства (в тому числі одноосібного), а також спостережної ради.

В оцінці подібних угод (правочинів), укладених акціонерами, господарські суди повинні враховувати, що: порядок формування органів господарського товариства визначено статтями 159-161 ЦК України ([435-15](#)), статтями 41, 46-49 Закону України "Про господарські товариства" ([1576-12](#)); порядок голосування на загальних зборах товариства визначено статтями 98, 159 ЦК України і статтею 44 Закону України "Про господарські товариства" тощо. Наведені норми є імперативними. Акціонери своїми угодами не вправі визначати інші правила, ніж ті, що наведені у цих нормах.

Умова договору між акціонерами (учасниками) zareestrovano u Ukraїni товариства про підпорядкування відносин з управління товариством іноземному праву є нікчемною. Ці відносини регулюються особистим законом товариства, яким відповідно до статті 25 Закону України "Про міжнародне приватне право" ([2709-15](#)) є право України як держави місцезнаходження товариства. При цьому господарським судам необхідно враховувати положення статті 217 ЦК України ([435-15](#)). { Пункт 6.4 доповнено абзацом десятим згідно з Рекомендаціями Вищого

господарського суду N 04-06/83 ([v6 83600-09](#)) від 18.06.2009 }

6.5. Акціонери товариства не можуть своєю угодою встановити інші правила, ніж передбачені імперативними нормами, зокрема, положення конкурентного законодавства. Правочини між акціонерами товариства, спрямовані на обмеження або усунення економічної конкуренції на товарних та інших ринках України, є нікчемними.

6.6. Акціонери товариства, зареєстрованого в Україні, не вправі своєю угодою (правочином) підпорядковувати іноземному праву умови недійсності правочину (підстави, порядок, наслідки) з питань корпоративного управління, вчиненого як акціонерами з товариством, так і між акціонерами, оскільки норми щодо недійсності правочинів в Україні є імперативними.

7. Застосування положень Закону України
"Про акціонерні товариства"
([514-17](#))

у вирішенні спорів, що виникають з
корпоративних відносин

7.1. Застосування Прикінцевих і перехідних положень Закону України "Про акціонерні товариства" ([514-17](#)).

7.1.1. У вирішенні питання про застосування Прикінцевих і перехідних положень Закону України "Про акціонерні товариства" ([514-17](#)) для визначення закону, що підлягає застосуванню до відкритих та закритих акціонерних товариств, створених до набрання чинності Законом України "Про акціонерні товариства" ([514-17](#)), господарським судам необхідно враховувати таке.

Відповідно до частин першої та другої Прикінцевих та перехідних положень Закону України "Про акціонерні товариства" ([514-17](#)) цей Закон ([514-17](#)) набирає чинності через шість місяців з дня його опублікування, крім другого речення частини другої статті 20, яке набирає чинності через два роки після опублікування цього Закону ([514-17](#)). Норми ст. 1 - 49 Закону України "Про господарські товариства" ([1576-12](#)) втрачають чинність через два роки з дня набрання чинності Законом України "Про акціонерні товариства" ([514-17](#)).

За вимогами частини п'ятої Прикінцевих та перехідних положень Закону України "Про акціонерні товариства" ([514-17](#)) статuti та інші внутрішні документи акціонерних товариств, створених до набрання чинності Законом України "Про акціонерні товариства" ([514-17](#)), підлягають приведенню у відповідність з нормами цього Закону ([514-17](#)) не пізніше, ніж протягом двох років з дня набрання чинності цим Законом ([514-17](#)).

Дія статей 1 - 49 Закону України "Про господарські товариства" ([1576-12](#)) протягом двох років відповідно до Прикінцевих та перехідних положень Закону України "Про акціонерні товариства" ([514-17](#)) надає цим нормам статусу складової положень Закону України "Про акціонерні товариства" ([514-17](#)).

Таким чином, до акціонерних товариств, створених до набрання чинності Законом України "Про акціонерні товариства" ([514-17](#)), застосовуються положення статей 1 - 49 Закону України "Про господарські товариства" ([1576-12](#)) до втрати ними чинності або до моменту приведення статутів акціонерних товариств у відповідність до Закону України "Про акціонерні товариства" ([514-17](#)).

{ Рекомендації доповнено розділом 7 згідно з Рекомендаціями Вищого господарського суду N 04-06/190 ([v 190600-09](#)) від 28.12.2009 }